

Στη δίνη του πολέμου

Όταν το πάθος για επικοινωνία υποκαθιστά το ύφος της γραφής

Μπορεί η έλλειψη ύφους, συνδυαζόμενη με άλλους παράγοντες, να αποτελέσει εντέλει υφολογικό στοιχείο και να καταστήσει ένα κείμενο, υπό κανονικές συνθήκες αδιάφορο, δελεαστικό ανάγνωσμα; Ή, για να το θέσω διαφορετικά: Μπορεί το ύφος να υποκατασταθεί από το πάθος ζωής, την ανάγκη για επικοινωνία και οικογενειακή θαλπωρή

και την έξαρση των πατριωτικών αισθημάτων ενός νέου ανθρώπου, που βρίσκεται στην πρώτη γραμμή του πολεμικού μετώπου; Από τις επιστολές που απαρτίζουν το ανά χειράς βιβλίο, σταλμένες από έναν Έλληνα στραιώτη, που μετέχει στο εκστρατευτικό σώμα εναντίον της Τουρκίας για την επανάκτηση της περιοχής της Μικράς Ασίας, στην τουρκικής υπηκοότητας και μόνιμη κάτοικο Κωνσταντινούπολεως Σμαράγδα Μοστράτου, γραμμένες ανάμεσα στις 6 Οκτωβρίου 1921 και στις 3 Αυγούστου 1922, αποδεικνύεται ότι μπορεί. Αλλιώς δεν εξηγείται η συγκίνηση που κατακλύζει τον σημερινό αναγνώστη αυτών των επιστολών, ούτε το «ετεροχρονισμένο» ενδιαφέρον του για την τύχη του συντάκτη-αποστολέα τους. Όπως δεν εξηγείται το κέντρισμα για την αναζήτηση στοιχείων γύρω από τις επικρατούσες, τότε, συνθήκες, οι οποίες εξέδρεψαν το φαινόμενο της αλληλογραφίας μεταξύ αγνώστων. Κέντρισμα που, στην προκειμένη περίπτωση, ενεργοποίησε, ευτυχώς για μας, τον Γιάννη Παπακώστα.

Αλλά ας πάρουμε τα πράγματα με τη σειρά. Το βιβλίο αποτελείται από δεκαπέντε επιστολές γραμμένες σε μια περίοδο δραματική και σταλμένες σε μια αγνώστη που, ωστόσο, αποκαλείται εξ αρχής «αδελφή». Αυτός είναι ο «τίτλος» της: «Αδελφή Στραιώτου», ως μέλος ενός εκ των πολλών γυναικείων συλλόγων που ιδρύονταν στη Σμύρνη και στην Κωνσταντινούπολη, με σκοπό να επικοινωνούν –στέλνοντας γράμματα ή δώρα χρήσιμα για την κατάσταση– με έναν ή περισσότερους στρατευμένους, για ηθική συμπαράσταση και για ανακούφιση από τις κακουχίες του πολέμου. Στη συγκεκριμένη περίπτωση η Σμαράγδα Μοστράτου ήταν μέλος του «Συνδέσμου των Ελληνίδων Κωνσταντι-

νουπόλεως», ο οποίος φρόντισε για την επικοινωνία της με τον στρατευμένο του Μικρασιατικού Μετώπου Ιωάννη Λυρώνη. Από τις επιστολές, αλλά και από όλο το άλλο υλικό που εντόπισε ο Γιάννης Παπακώστας στο αρχείο της αποδέκτριάς τους (φωτογραφίες και καρτοποστάλ), παρακολουθεί κανείς πώς, κάτω από τις σκληρές συνθήκες του πολέμου, η «τύποις», κατ' ευφημισμόν, «αδελφή» μετατρέπεται, μέσα σε

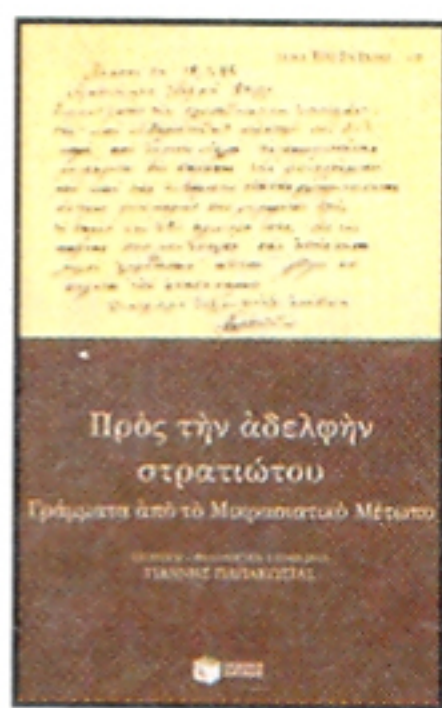
ελάχιστο χρονικό

Επιστολές ενός ανθρώπου που αισθάνεται να αφυπνίζονται μέσα του ανάγκες λησμονημένες μέσα στη δίνη του πολέμου, συγκαλυμμένες από μια άνωθεν επιβαλλόμενη εθνοπατριωτική έπαρση

διάστημα, σε πρόσωπο οικείο και αγαπημένο, σε αποκλειστικό αποδέκτη των αισθημάτων και των συναισθημάτων ενός νέου ανθρώπου, του οποίου το παρόν και το μέλλον, η ζωή του και η σωματική του ακεραιότητα διακυβεύονται ανά πάσα στιγμή. Ενός ανθρώπου που αισθάνεται να αφυπνίζονται μέσα του ανάγκες λησμονημένες μέσα στη δίνη του πολέμου, συγκαλυμμένες από μια άνωθεν επιβαλλόμενη εθνοπατριωτική έπαρση, ανθρώπινες ωστόσο και επιβεβαιωτικές του φύλου και της ηλικίας του, που τον κάνουν να «αφήνεται» στη θαλπηκή σκέψη μιας γυναικείας παρουσίας, στο πρόσωπο της οποίας συγκεντρώνονται οι ιδιότητες της φίλης, της αδελφής, της μοναδικής εκπροσώπου ενός άλλου, κατά κάποιον τρόπο ειρηνικού, κόσμου, αλλά και της άγνωστης –και γι' αυτό μυστηριώδους, όσο και γοητευτικής– γυναίκας.

Οι άγνωστοι μεταξύ τους αλληλογράφοι ανήκουν σε δυο εντελώς διαφορετικούς κόσμους: αστή, με την προσήκουσα παιδεία, με αναπτυγμένη την αίσθηση του καθήκοντος και της, εντός των επιτρεπόμενων ορίων, συμμετοχής στα κοινά ή μία, επαρχιώτης, απόφοιτος του Δημοτικού, με κάποιες στοιχειώδεις φιλιαναγνωστικές διαθέσεις και στρατευμένος από το 1919 ο άλλος, αλληλογραφούν και ανταλλάσσουν σκέψεις μέσα σε ένα απολύτως καθορισμένο από τις αντικειμενικές περιστάσεις πλαίσιο. Οι επιστολές της πρώτης απουσιάζουν, μπορεί, ωστόσο, να εικάσει κανείς το περιεχόμενό τους με σχετική βεβαιότητα, τόσο από τα γραφόμενα του δεύτερου, όσο και από την «προδιαγεγραμμένη σκοπιμότητα» της οικειοθελούς συμμετοχής-προσφοράς της στην κοινωφελή υπόθεση συμπαράστασης προς τους σκληρά μαχόμενους στο Μικρασιατικό Μέτωπο: θα

Προς την αδελφήν στρατιώτου
Γράμματα από το Μικρασιατικό Μέτωπο

ΕΙΣΑΓΩΓΗ-ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ

«ΠΑΤΑΚΗΣ», ΣΕΙΡΑ ΕΠΙ ΤΑ ΙΧΝΗ, ΣΕΛ. 134

πρέπει να ήταν επιστολές προσεκτικά «θερμές», ελάχιστα ή καθόλου υπερβαίνουσες τα όρια της τυπικότητας, ενθαρρυντικές και, άμεσα ή έμμεσα, ενισχυτικές του πατριωτικού φρονήματος του παραλήπτη τους. Οι επιστολές του χειμαζόμενου στρατιώτη, από την άλλη μεριά, δείχνουν την, πολλαπλά, ευεργετική επίδραση που ασκούσαν σ' αυτόν τα γράμματα και τα βιβλία που λάβαινε από την άγνωστη αλληλογράφο, θεωρώντας τα «δείγμα αγάπης μιας αληθινής και αγνώστου αδελφής, την οποία –όπως γράφει– ο Θεός έστειλε να μου χαρίσει ολίγας ώρες διασκεδάσεως, και σας ευχαριστώ πολύ διά την προθυμίαν σας που εστέργξατε να γειάνατε μια πληγωμένη καρδιά».

Η Σμαράγδα Μοστράτου είναι για τον Ιωάννη Λυρώνη το μοναδικό σημείο ποικίλων συναισθηματικών αναφορών: «Σας γράφω όλα αυτά –λέει κάπου αλλού– διότι εις το πρόσωπόν σας ευρίσκω την παλαιάν μου ζωήν, την τρυφερότητα μιας αδελφής και την αγάπην μιας μητέρας και φίλης». Γι' αυτό και της γράφει συχνά, παρά τη δραματική ένταση των στιγμών που ζει και παρά τις δύσκολες περιστάσεις του πολέμου, θεμελιώνοντας και στηρίζοντας στη νοερή παρουσία της ελπίδες, προσωπικά και εθνικά οράματα και βρίσκοντας παρηγορητικούς περισπασμούς που, αναμφίβολα, τον ενίσχυαν και τον έκαναν να λησμονήσει, έστω για λίγο, τις φοβερές συνθήκες του μετώπου. Το πόσο κινητοποιημένος είναι συναισθηματικά, φαίνεται και από τη στερεότυπη φράση-έκκληση με την οποία καταλήγει το κάθε του γράμμα: «Αναμμένω ταχείαν απάντησιν», φαίνεται ακόμα και από την αδημονία και την ανασφάλεια που τον κυριεύει όταν καθυστερεί να λάβει απάντησή της – ανασφάλεια που τον κάνει να αναρωτιέται αν η καθυστέρηση οφείλεται σε κάτι άπρεπο που, χωρίς να το θέλει, της έγγραψε ή σε κάποια παρερμηνεία των γραφομένων του ή σε παρεξήγηση, ενώ κάποια στιγμή αναρωτιέται «μήπως η άνοιξις και η εξοχή σάς απερρόφησε και δεν θυμάστε πλέον τους εν τα άγρια βουνά διαμένοντας αδελφούς σας;». Κυρίως, όμως, φαίνεται από την αμηχανία που τον διακατέχει γράφοντάς της, με συνέπεια το ύφος του, από γράμμα σε γράμμα, να αλλάζει και να γίνεται άλλοτε επίσημο, άλλοτε οικείο, άλλοτε να της απευθύνεται στον ενικό και άλλοτε στον πληθυντικό.

Αλλά ο επιστολογράφος δεν αναλώνεται στην κατάθε-

ση των όποιων προσωπικών συναισθημάτων του· μετατρέπεται, άλλοτε ηθελημένα και άλλοτε χωρίς να το επιδιώκει, άλλοτε παρακινημένος από την αλληλογράφο του και άλλοτε αυθόρμητα, οικεία βουλήσει, σε φορέα και πομπό του πνεύματος που επικρατούσε στις τάξεις του ελληνικού στρατού. Εμφορείται από έναν άδολο ενθουσιασμό και από μια ακράδαντη πίστη για την τελική νίκη των ελληνικών στρατευμάτων, την οποία θεωρεί και προσδοκά ως επαλήθευση «των προ αιώνων γραμμένων» και ως απόδοση δικαιοσύνης. Οι διάσπαρτες ελληνικές αρχαιότητες, τα ερείπια, γίνονται στα μάτια του αψευδείς μάρτυρες της ελληνικότητας της περιοχής στην οποία βρίσκεται και διατρανώνουν μέσα του το μεγαλοϊδεατικό όραμα που, ούτως ή άλλως, διατηρούσε άσβεστο στην ψυχή του («Τόσον αδιάφορον με νομίζεις, να μην ενδιαφέρομαι διά το κάθε τι και προ παντός όσον αφορά την Πόλιν μας, όπου με ένα όνειρον ανειράφην και εμεγάλωσα: να την ιδώ ελληνικήν, να την ιδώ εις την πρώτην της ακμήν, εις τα πρώτα της μεγαλεία»). Και όλ' αυτά μόλις λίγες ημέρες πριν από την κατάρρευση του Μικρασιατικού Μετώπου και την ολοσχερή καταστροφή, αφού η τελευταία επιστολή του έχει ημερομηνία 3 Αυγούστου 1922. Αραγε γύρισε στην Ελλάδα και, αν ναι, πώς; Αρτιμελής ή σακάτης; Κανείς δεν μπορεί να ξέρει την τύχη ενός ανώνυμου στρατιώτη. Ο επιμελητής του βιβλίου, Γιάννης Παπακώστας, δεν μας λέει τίποτα σχετικό· μας παρέδωσε ωστόσο αυτή την πολύ ενδιαφέρουσα όσο και συγκινητική μαρτυρία, άρτια επιμελημένη και συνοδευμένη από χρήσιμα ιστορικά και πραγματολογικά στοιχεία.

ΚΩΣΤΑΣ Γ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ